

ВЗАЄМОДІЯ ЛІНГВАЛЬНИХ І ПАРАЛІНГВАЛЬНИХ ЗАСОБІВ ВИРАЖЕННЯ КРИТИКИ У ПЕРЕДВИБОРЧОМУ ДИСКУРСІ НІМЕЧЧИНИ ТА УКРАЇНИ

Гридюшко О.О.

Національний університет «Одеська юридична академія»

grydiushko.olga@gmail.com

This paper focuses on the interaction of verbal and paraverbal devices of critical rhetoric in contemporary German and Ukrainian electoral discourse as a variety of political discourse. Critical rhetoric is a prominent feature in the speeches of opposition politicians striving to win over their constituencies and gain power. The paper examines verbal, paraverbal and implicative criticism in German and Ukrainian electoral discourse as well as similarities and differences (ethno-specific contrasts) in the strategies and tactics of criticism in face-to-face & face-to-back communication in parliamentary, rallying, and mass media electoral discourse.

Keywords: *critical rhetoric, German and Ukrainian electoral discourse, verbal, paraverbal, implicative, similarities, differences, ethno-specific contrasts, face-to-face communication, face-to-back communication.*

Передвиборчий дискурс (англ. *electoral discourse*, нім. *Wahlkampagne*) як різновид політичного дискурсу є концептуально зорієнтованим на критику: його основною характеристикою виступає прагнення до апологізації, тобто подання в кращому світлі свого кандидата, партії і, водночас, спрямованість на активну критику опонента у *face-to-face* комунікації [2; 4; 7]. Крім того, критика зорієнтована не лише на безпосередньо присутніх слухачів, але вона шукає й більш широке коло слухачів. Цій концепції "не присутнього третього" (англ. *face-to-back communication*) присвячено досить багато робіт із сучасного моделювання мовної комунікації [напр.: 9, с. 187-208], що увиразнює новизну роботи, а саме, застосування цієї моделі у сфері політичного передвиборчого дискурсу.

Провідними ознаками критики у передвиборчому дискурсі є її оцінність, агональність і агресивність [8]. Оцінність критики у передвиборчий період пов'язана з тим, що виборці мають право і хочуть критично оцінити всі здібності потенційного переможця у перегонах, навіть того, якому вони внутрішньо симпатизують і виявляють йому свої уподобання [6]. Агональність критичних висловлювань найбільш яскраво прослідковуємо у створенні опозитивних "МИ:ВОНИ" дискурсів, які слугують на позначення межі між "своїми" та "чужими" як найбільш прототипних для передвиборчої комунікації [5, с. 305]. Критика суперника може мати агресивний характер і проявлятися у дискредитації опонента з

метою доказів його/її професійної й особистісної неспроможності, і як наслідок – неспроможності зайняти посаду, на яку вона/він претендує [1].

Мовною специфікою українського політичного передвиборчого дискурсу є його українсько-російська двомовність, яку необхідно враховувати під час зіставлення засобів вираження критики у німецькому політичному дискурсі. Така неконгруентність зумовлює необхідність проведення двобічного зіставлення та моделювання – *tertium comparationis*. За таку ідеалізовану основу порівняння ми обираємо *критичне висловлювання*, яке надалі зіставляємо за чотирма параметрами: *семантичним* (глибинна структура критичного висловлювання), *вербальним* (експліцитність/імпліцитність критики), *паравербальним* (голосові і жестові засоби оформлення критичного висловлювання) та *дискурсивним* (екстралінгвальні чинники критичного спілкування, конситуація критики в умовах парламентського, мітингового та медійного типів дискурсу).

Для визначення глибинної структури критичного висловлювання та семантичних умов *критики* було розроблено прототиповий сценарій, який презентується такою парафразою: Суб'єкт **X** <*критикує*> об'єкт **Y** за дію **P**, указуючи при цьому на недоліки **Z** об'єкта **Y** і/або його дій **P**. Диференціатор [вказівка на недоліки **Z** об'єкта **Y** і/або його дій **P**] відрізняє критику від *осуду*. Слід зазначити, що критика може мати сприятливий або несприятливий характер. Як що суб'єкт **X** указує на недоліки **Z** об'єкта **Y** і/або його дій **P** *докладно* і *грунтовно*, то така критика є *сприятливою* і сприймається об'єктом **Y** як *обговорення*, *розбір* або *аналіз*. Як що суб'єкт **X** указує на недоліки **Z** *суворо* і *знищувально*, то така критика є *несприятливою* і сприймається об'єктом **Y** як *засудження* або *осуд*. Уважаємо, що саме другий тип критики – несприятливий – використовують у передвиборчому публічному дискурсі як засіб здійснення впливу на опонента (об'єкта критики) з метою змінити його психологічний стан і провокувати до відповідної агресивної поведінки.

Серед синонімів дієслова “критикувати” в українській мові виокремлюємо такі, як-от: *коментувати*, *судити*, *аналізувати*, *докоряти*, *дорікати*, *розносити*, *засуджувати*, *розпнушувати*, *проробляти*. В німецькій мові синонімічний ряд дієслова “kritisieren” представлений ширшим діапазоном: *begutachten* (переглядати), *besprechen* (обговорювати), *beurteilen* (оцінювати, судити), *bewerten* (оцінювати), *eine Besprechung/Kritik/Rezension schreiben* (писати обговорення/критику/рецензію), *[kritisch] würdigen* ([критично] вшановувати), *rezensieren* (рецензувати), *urteilen* (судити),

angreifen (нападати), *attackieren* (атакувати), *nicht akzeptieren* (не приймати), *nicht durchgehen lassen* (не відпускати), *rügen* (журити), *tadeln* (звинувачувати); *anmeckern* (прискіпуватися), *bemäkeln* (хаяти). Як бачимо, більшість синонімів в українській мові увиразнюють несприятливий вид критики, а в німецькій мові – навіть її агресивний характер. Відмінною рисою українського критичного стратегування є активне використання українськими політиками пейоративів (напр., "скотиняка", "підстилка", "покидьок"), жаргону (напр., "ширки", "компашка") та прецедентних цитат з кінострічок ("дірку від бублика він отримає, а не владу"), які важко уявити собі в німецькому публічному політичному спілкуванні у критичній площині.

Агресивність критики має значний вияв у мовленнєво супроводжувальних жестах (англ., *co-speech gestures*) мовця – адресанта критики, які, з одного боку, зорієнтовані на семантику критичного висловлювання і посилюють експліцитні (прямі/непрямі) вербальні маркери критики (нім. *falsch* (неправильно, хибно), *unrichtig* (неправильно), *der Fehler* (помилка), *fehlerhaft* (помилково), *Bruch* (провал)/укр. *неправильно, помилка, помилково, хибно, невірний, цинізм, недолік, фіаско, падіння*), синхронізуючись із головно наголошеними складами. До таких жестів відносимо жести правої або лівої руки із конфігурацією кисті у вигляді 1) кулака, 2) вказівного пальця, 3) широко відкритої долоні. Такі рухи мають як правило імпульсивний характер, вони спрямовані вбік адресата критики і можуть перевищувати лінію плеча адресанта критики. З іншого боку, критика може бути реалізована непрямо, приховано і бути "розмитою" в імпліцитній площині мікро- та макротематичних абзаців, які вербалізують такі складні види критики, як сумнів, скепсис, підозру, упередження, недовіру тощо.

У таких випадках поряд із акцентуючими жестами критику також експлікують просодичні засоби [3], наприклад, паузи хезитації, а також засоби міміки, окулесиці та проксемики мовця, які *показують* критику і заміщують її вербальні експлікати. Останню групу ми пропонуємо відносити до *конклюдентних* засобів вираження критики, коли мовець замість слів (усно) або письмових повідомлень виражає критику своєю поведінкою. У деяких випадках як конклюдентна дія може виступати *мовчання*, яке у строгому (юридичному) сенсі є бездіяльністю, але у ракурсі засобів зворотного зв'язку (англ. *feedback channel*) адресат може сприйняти мовчання як критику.

Необхідно підкреслити, що прямі номінанти концепту "критика" та "критично" зазвичай використовуються як українськими, так і німецькими політиками, коли вони *говорять про критику*, а не безпосередньо критикують опонентів або неприсутнього третього. Німецькі та українські політики звертаються до використання багатьох синтаксичних засобів, зокрема повторень, риторичних питань, спонукальних речень тощо, щоб сформулювати критичне висловлювання. При цьому німецькі опозиційні політики експліцитно і прямо називають суб'єкт критики, безпосередньо звертаючись до нього (напр. *"Indem Sie immer von neuem den Versuch machen, Frau Bundeskanzlerin, die Fehler Ihrer Politik anderen aufzubürden, spalten Sie Europa"* (1). Натомість українські політики частіше використовують займенники "вони", "їх", щоб відокремити себе від суб'єкта критики (напр., *"Слухайте, дорогі товариші, панове, друзі, "грантожери", як вас там назвати по правді – да? – спустіться з небес і підіть у село!"* (2).

Перспективними для подальшого дослідження вважаємо визначення національно-культурної специфіки стратегій критики німецьких та українських політичних діячів у період передвиборчої боротьби, опозитивних пар *свій:чужий*, *влада:опозиція*, *старе:нове*, *лідер:підлеглий*, *жінки:чоловіки* як концептуальних основ адресантно-адресатних відносин критичної риторики, контрастів вербального, паравербального та конклюдентного вираження критики в німецькомовному й україномовному передвиборчому дискурсах. У межах інструментально-фонетичного аналізу необхідно встановити також залежність чи автономність просодичних і кінетичних засобів оформлення критичного висловлювання від його семантико-синтаксичної структури, ключових концептів та різновидів форм критики (зауваження, претензія, заперечення, звинувачення, невдоволення та ін.) в електоральній боротьбі.

Література

1. Зайцева Е. Л. Выражение отрицательной оценки в политическом дискурсе (опыт сравнительно-сопоставительного исследования российских и французских печатных средств массовой информации): дисс. ... канд. филол. наук: 10.02.20 / Е. Л. Зайцева. – Чебоксары, 2006. – 195 с.
2. Смоленкова, В. В. Методы американской риторической критики / В.В. Смоленкова // Современная политическая лингвистика: материалы междунар. научно-практ. конф. Екатеринбург, октябрь 2003 г. Уральский гос. пед ун-т. - Екатеринбург, 2003. – С. 144 – 145.
3. Сотников А. В. Просодичні засоби актуалізації комунікативно-прагматичних інтенцій у британській політичній промові (експериментально-фонетичне дослідження): дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04 / А. В. Сотников. – К., 2012. – 274 с.

4. Шейгал Е. И. Семиотика политического дискурса / Е. И. Шейгал. – М.: Гнозис, 2004. – 324 с.
5. Diekmannshenke, H. Sprechen über Politik in den Medien. Linguistische Aspekte der Rezeption von politischer Kommunikation // Semantische Aspekte öffentlicher Kommunikation. – Frankfurt/Main: Peter Lang GmbH, 2002. – S. 304-328.
6. Fries, N. Bewertung. Linguistische und Konzeptuelle Aspekte des Phänomens // Sprache und Pragmatik. – Lund: Veröffentlichung des Lunder Projektes, 1991. – № 23. – С. 1–31.
7. Girth H. Sprache und Sprachverwendung in der Politik. Eine Einführung in die linguistische Analyse öffentlich-politischer Kommunikation / H. Girth. – Berlin: De Gruyter, 2002. – 172 S.
8. Klein, J. Von Gandhi und al-Qaida bis Schröder und Merkel: politolinguistische Analysen, Expertisen und Kritik // Klein, Josef. – Berlin: Frank & Timme, 2016. – 427 S.
9. Woolard, K. A. Bystanders and the Linguistic Construction of Identity in Face-to-Back Communication / K. A. Woolard // Peter Auer, ed. Style and Social Identities. – Berlin/ NY: Mouton de Gruyter, 2007. – P. 187–207.

Ілюстративний матеріал

1. Alexander Gaulands Antwort auf die Regierungserklärung von Angela Merkel. [Electronic resource]. – Mode of access: <https://juergenfritz.com/2018/03/22/gauland-bt-rede/>
2. Виступ Олега Ляшка на засіданні Верховної Ради від 3 квітня 2018 року. [Electronic resource]. – Mode of access: <https://portal.rada.gov.ua/uploads/documents/48883.pdf>